
XABIER CAMBA E LUIS REI (EDS.):
*EL UMIA. EL COMETA. RAMÓN CABANILLAS,
XORNALISTA CAMBADÉS*
[Cambados]: Gráficas Salnés, 2001, 92 pp.

Francisco Fernández Rei

Non existe aínda unha biografía digna de tal nome de Cabanillas, posiblemente o poeta máis valorado do séc. XX, símbolo do Agrarismo e das Irmandades da Fala, do galeguismo da preguerra e do culturalismo de posguerra. Antes de emigrar a Cuba en 1910, as notas biográficas recollen esencialmente o que el lles dixera en carta a Carballo Calero e a Fernández del Riego: que naceu en 1876, nunha casiña vella e pobre cun patín de pedra, na vilañía feudal de Fefiñáns anexada logo á vila de Cambados; que ós nove ou dez anos aprendeu latín co santo abade da parroquia cambadesa de Corbillón, que seica lle daba «máis mazás que leuciós»; que entre 1889 e 1893 estivo en S. Martiño Pinario como «seminarista nugallán, coa cabeza ós paxaros» (o que non é tan verdade como ten sinalado Luis Rei Núñez, xa que no curso 1890-91 foi cualificado con sobresaliente en tódalas materias); e que deixou o Seminario para traballar como burócrata en Cambados, primeiro nunha notaría e logo dez anos como oficial do concello (1895-1905).

Emigra a Cuba no ano 1910 e cando en 1913 (con case corenta anos) publica en La Habana o seu primeiro poemario, *No desterro*, con prólogo de Basilio Álvarez, comeza para moitos a biografía galeguista do escritor cambadés.

O ensaio biográfico de Cabanillas presentado por Méndez Ferrín nas *I Xornadas sobre Ramón Cabanillas* (Cambados 5-6 novembro 1999), baseado en parte en fontes familiares do poeta, así como a análise biográfica do escritor antes de marchar a Cuba que Rei Núñez presentou nesas *I Xornadas* (e que se publicaron na revista *Pontenorga* 2, 2000) axudan a entende-la obra do cambadés e a súa evolución. O compromiso social de Cabanillas, o anticaciquismo e o republicanismo antes de emigrar a Cuba quedan claros no texto de Rei Núñez. Nunha felicitación en verso (en castelán) do novo ano de 1909 fai votos «porque el año/ que este día comienza/ de la República honrada/ alumbe el amanecer»; e en novembro de 1909 solicitaba autorización para unha xuntanza de constitución en Cambados do «Centro Obrero y Republicano», promovido polo propio Cabanillas.

O concello de Cambados conmemorou o 125 aniversario do nacemento do autor de *Vento mareiro* coa edición facsimilar de dous xornais dirixidos por Cabanillas, *El Umia*, con 9 números (de xaneiro a maio de 1907) e *El Cometa*, tamén con 9 números (de marzo a agosto de 1910). Non se reproduce o nº 4 deste xornal, que falta da única colección existente nun arquivo privado do Grove recuperada por Xoán Antonio Pillado, historiador e neto dun dos mellores amigos cambadeses de Cabanillas.

Trátase de xornais de grande interese para mellor coñecer como era socialmente o Cambados de comezos do séc. XX, pero que asemade conteñen «a orixe literaria, as raíces, dun escritor trascendental para a literatura galega». A edición é obra de Xabier Camba e Luis Rei Núñez, técnicos de cultura dos concellos de Vilagarcía da Arousa e de Cambados, respectivamente. Acompañase a edición dunha breve pero excelente introducción sobre o Cambados de entre séculos e a actividade pública de Cabanillas cando deixara de ser funcionario do concello, seguida dunha guía de lectura dos xornais. Tanto na introducción como na guía, ambas da autoría de Luis Rei, reproducense moitas fotografías da exposición «O Cambados de Cabanillas», preparada por Camba e Rei, que se pudo visitar no Auditorio do concello cambadés en agosto do 2001.

En *El Umia. Periódico independiente*, se publica los días 5 y 21 de cada mes Cabanillas dirixía un consello de redacción formado por xente nova preocupada pola modernización de Cambados, polo seu desenvolvemento económico e pola hixiene das rúas e, de xeito especial, por procurar infraestructuras necesarias para o concello (para algunha das grandes obras —peirao, tren, tranvía— tiñan esperanzas fundadas na axuda de Augusto González Besada, representante nas Cortes polo partido de Cambados e que acababa de ser nomeado Ministro de Fomento). No ano de 1907 en que aparece *El Umia* a vila quedaba sen industria conserveira, ata os anos da República; e nese mesmo ano comezaba a construcción do peirao de Cambados, do que se faría a obra principal en 1910, o ano da cometa Halley. A comezos de século só había un pequeno peirao na ribeira de Fefiñáns, o «muelle vello», que quedaba totalmente en seco cando baixaba a marea.

Entre os mozos de *El Umia* estaba Antonio Magariños, mestre defensor da renovación pedagóxica: un seu artigo sobre o ensino en Cambados e a importancia de que a sociedade (e particularmente a familia) se involucrase xerou un debate presente nos distintos

números do xornal. A lingua de *El Umia* é o castelán, con uso do galego nalgunhas poesías: no nº 2 editase unha tradución dun poema de Verdaguer («Morrerei no meu niño»), que é a primeira poesía en galego de Cabanillas, que ademais no nº 7 publica versos en castelán e galego («Cantares de actualidad») relativos á reelección nas Cortes de González Besada por Alxeciras (e non polo partido de Cambados) e a súa substitución por un home do Marqués de Riestra «omnímodo cacique de la provincia»; e no nº 4 hai dúas composicións en galego, o poema longo «Cousas d'os vellos» de José Reino Caamaño e o poema curto «Cantares» do cambadés Félix Roig Roura.

O xornal satírico *El Cometa*, que no nº 1 ía ser *Visible los días 7, 17 y 27* e que a partir do nº 2 pasou a ser *Visible cuando el tiempo lo permita*, así chamado pola cometa Halley que no ano 1910 fixera a súa penúltima aparición, foi, en palabras de Rei Núñez, «obra case persoal, dun Ramón Cabanillas, combatente, satírico e desencantado co ‘sistema’», que uns días despois da aparición do derradeiro número en agosto de 1910 embarcaba no porto de Vigo no vapor *Dania* con rumbo a Cuba.

As sátiras de *El Cometa* chegaban a todo o Salnés; de aí que se trate en varios números o tema da illa arousá de Cortegada, fronte a Carril, que logo dunha longa campaña a provincia de Pontevedra lla regalou á Casa Real para facer nela un palacio. Mesmo o rei Alfonso XIII chegou visitar Cortegada en 1907; pero o palacio para o veraneo real non se construíu e as contas non cadraban, de aí o vinagre que *El Cometa* deitaba no tema. A illa pasou a ser posesión real como coto de caza, ata que D. Juan de Borbón lla vendeu hai uns anos a unha inmobiliaria. No nº 8 de *El Cometa* hai notas de interese para o estudiioso da poesía e sobre todo para a biografía de Cabanillas. Ábrese coa colección de poemas (en castelán) «Pájaros de cuenta», entre os que hai un soneto dedicado ó Marqués de Riestra («El Marqués de la récua»), que anticipa a composición «A un cacique» de *Vento mareiro*, e textos satíricos para diversos alcaldes do Salnés.

Féchase este número co texto «Acción Gallega» no que se fai un chamamento para adherirse á Liga Redencionista Agraria de Galicia, porque esa adhesión «es reivindicar nuestra condición de hombres y es arremeter contra los caciques y contra los ladrones»; e a seguir figura o articulado do Estatuto da Liga, datado en Madrid a 30 de xuño de 1910. Tal como sinala Luis Rei na guía de lectura de *El Cometa*, o artigo «Acción Gallega» transcende a importancia local e demostra que Cabanillas tomara partido polos agraristas antes de emigrar a Cuba, o que non se indica nin en notas biográficas recentes, como ocorre na entrada «Cabanillas Enríquez» da EGU.

Cabanillas fixo xornalismo crítico e satírico nun Cambados «probe e fidalgo e soñador», tal como consta na dedicatoria de *Vento mareiro* de 1915, nun Cambados relixioso e clerical no que a curia xudicial tiña un relevante papel «sobre todo se temos en conta que estes avogados, procuradores, etc., eran as persoas con maior capacidade de decisión política», como indica Luis Rei na introducción á edición de *El Umia* e *El Cometa*. No cambio de século Cambados vivía fundamentalmente da agricultura (e sobre todo da produción de viño), sendo labregos a maior parte dos seus habitantes das diversas parroquias, mesmo os das tres vilas (Fefiñáns, Cambados e San Tomé) que durmían deitadas ó sol á beira do mar, sendo San Tomé a zona do concello que máis vivía do mar.

No período de entre séculos en que Cabanillas traballou como oficial de contabilidade

do seu concello natal («eu fun sempre sustantivamente un burócrata: nese tempo divertíme nas tascas, antre mariñeiros, e faguendo, ás veces, copras de rexoubeo», carta a Carballo Calero en 1954) parece ser que o asociacionismo agrario era praticamente nulo no Salnés. No mundo do mar fundárase en 1894 a «Asociación Cambadesa de Marineros», de orientación católico-social, que agrupaba mariñeiros, armadores e outra xente, organizada por Alfredo Brañas, e que en 1917 foi substituída polo «Pósito pescador de la Ría de Arosa», o primeiro do litoral galego (e do litoral español).

No cambio de século hai axitación social en Cambados e noutros portos das rías baias entre os mariñeiros partidarios de andaren á sardiña co tradicional xeito e os fomentadores con apelidos cataláns partidarios de a pescaren coa traíña, arte de cerco de xareta coa que se aparellaban as veloces traíñeiras traídas do Cantábrico. Emigrado en La Habana, en *No desterro* Cabanillas incluíu un longo poema dedicado á traíñeira («¡Ou branca trainera/ da ría cambadesa,/ ergue bulindo a vela,/ mete o timón apresa/ y-o probe desterrado/ devolve ó patrio lar!»), que en 1904 atracara por primeira vez en Cambados.

Nos primeiros anos do séc. XX os mariñeiros de San Tomé e Fefiñáns limitábanse a cortar aparellos do cerco de xareta; pero no veciño Grove, onde había unha forte industria conserveira, a xente que vivía do mar invadía os almacéns dos cataláns e queimaba canto aparello atopaba por diante, á vez que os mariñeiros da Illa da Arousa, do Grove e de Ribeira abordaban no mar de Ons os galeóns que compraban sardiña a frote. Por outra parte, a Cambados viña manifestarse xente do mar doutros portos da ría, como ocorreu en 1902 cando 200 mariñeiros e traballadores dos almacéns de salga da Illa da Arousa «de a cuatro o cinco en fondo y paso militar» cruzaron as rúas da vila para protestaren diante do Xulgado pola detención de catro compañeiros detidos, tal como consta, segundo Dionisio Pereira, no Libro de Rexistro de saída de comunicacións do concello. E o burócrata Cabanillas, daquela funcionario dese mesmo concello, se cadra foi testemuña directa de accións como esta, e tiña que ser sabedor das grandes manifestacións contra as traíñeiras de 1900, primeiro en Marín, na ría de baixo, e logo en Vilagarcía, na ría da Arousa.

A guerra do xeito e a traíña na Arousa está nas páxinas iniciais de *Antón e os iñocentes* de Méndez Ferrín. Esa guerra das rías tamén está nos *Paliques* de Valcarce Ocampo de comezo de século e en *O triángulo inscrito na circunferencia* de Freixanes, que é, entre outras, a historia da revolución imposible da xente do mar das sete rías, capitaneadas por Vilanova de Alba (trasunto literario da Pontevedra dos Mareantes), que se confrontan a Compostela, a Cidade do Ilustrísimo Cadavre erguida «no meio da paisaxe como unha grande fraga de pedra» e que se confrontan tamén ós cataláns, os «novos piratas do mar» colonizadores do litoral galego.

Os meus parabéns ó concello de Cambados e ós editores duns xornais de difícil acceso. Agora só falta que Luis Rei lle poña ramo á biografía de Cabanillas, na que tanto leva traballado. Cómpre dispormos dela por tratarse dun dos escasísimos grandes escritores monolingües, que comeza a escribir en galego e segue a facelo ata os días da vellez. Como salientou Méndez Ferrín nas *I Xornadas sobre Ramón Cabanillas* arriba citadas «cando nos anos 40-50 e na posguerra era difícil publicar libros en galego e escribían en castelán Otero Pedrayo e outros grandes galeguistas do seu tempo, Ramón Cabanillas, non. Toda a súa obra de posguerra é monolingüe, segue sendo monolingüe galega. Esa fidelidade á lingua é algo que hai que sinalar porque non é común nin abundante».

A TRABE DE OURO

PUBLICACIÓN GALEGA DE PENSAMENTO CRÍTICO

TOMO IV./ ANO XII./ 2001
Outubro • Novembro • Decembro

SOBRE O NIHILISMO EN POLÍTICA

Jacques Rancière

¿NOVA FASE DO CAPITALISMO? (OU CURA DE
ANOVAMENTO DO CAPITALISMO SENIL)

Samir Amin

A CIVILIZACIÓN, FASE SUPREMA DO IMPERIO

X. Antón L. Dobao

A RECONSTRUCCIÓN POLÍTICO-INSTITUCIONAL
DO REINO DE GALLAECIA

Xosé A. Teixeira

SANTORAL LAICO DA BISBARRA DAS FRIEIRAS

David Simón Lorda

POEMAS

Mahmud Darwich

A PROPOSTA DE ACORDO NORMATIVO DO 2001.

NOTAS E DOCUMENTOS SOBRE A

QUESTIONE DELLA LINGUA GALEGA

Francisco Fernández Rei

GRUPÚSCULOS DESALMADOS OU
O REGRESO DA PRENSA DE CONSIGNA

X. L. Méndez Ferrín

ELADIO RODRÍGUEZ GONZÁLEZ NO SEU ANO

Antón Santamarina

gotelo blanco